

Tak trochu jiný seminář – sami sobě knihovníkem

Doc. PhDr. Ing. Antonie Doležalová, Ph.D

VŠE v Praze, Národohospodářská fakulta, Katedra institucionální ekonomie

dolezala@vse.cz

INFORUM 2010: 16. konference o profesionálních informačních zdrojích

Praha, 25. - 27. 5. 2010

Abstrakt

Učit ekonomii budoucí ekonomy je zdánlivě nekonfliktní zadání. Ale ve chvíli, kdy se zeptáme, jak tu ekonomii učit, problémy se začínají doslova rojit – je totiž otázkou, co to vůbec ekonomie je a jak ji uchopit ve výuce. Dnešní univerzitní učitel musí dostát dvěma nárokům: jednak humboldtovskému nároku vzdělanosti, založené na individualitě a svobodě - měl by tudíž dokázat hrát roli toho, kdo svým žákům předává určité množství znalostí. A jednak dnešní (zdánlivě) postindustriální doba staví před vysokoškolské studium požadavek „použitelnosti“ v praxi. Tedy řečeno slovy Theodora Adorna: naučit studenty „vyrábět“ to samé stále tím samým způsobem.

Můj příspěvek chce představit způsob výuky, kterým se na VŠE snažíme dostát oběma těmto nárokům: vzdělanosti i použitelnosti znalostí. Nejprve představím samotný seminář a způsob výuky v něm, a poté přejdu k objasnění druhé části názvu: studenti jsou totiž v tomto semináři nejen studenty, ale i knihovníky, protože výsledkem tohoto semináře nejsou pouze obvyklé ECTS kredity, ale také virtuální knihovna.

Tak trochu jiný seminář: Bibliotheca economica

Seminář, původní název „Zlatý fond českého ekonomického myšlení“, byl akreditován na Národohospodářské fakultě VŠE na jaře 2006, a poprvé byl vyučován jako mimosemestrální kurz. Lákal studenty, kteří rádi čtou a chtějí se naučit profesionálně pracovat se zdroji. Od té doby je pravidelně realizován jako celoškolsky volitelný předmět, který si může zapsat kterýkoliv student VŠE. Kurz je zabezpečován jednak Katedrou institucionální ekonomie Národohospodářské fakulty VŠE, a jednak CIKS VŠE. KIE garantuje výuku, CIKS zajišťuje

evidenci studentů i publikací, a také dohled v Klubu knihovny. Každá z institucí poskytuje konzultace a hodnotí práce studentů z hlediska svých odborností.

Práce v semináři primárně míří k lepšímu pochopení vývoje českého ekonomického myšlení. Originalita přístupu spočívá ve dvou aspektech: za prvé v tom, že se nečtou učitelem předem vybrané texty, ale texty vždy nové. A za druhé v tom, že jde o texty, které nejsou knihovnický zpracované.

Vysoká škola ekonomická, přesněji její knihovna CIKS, přechovává několik tisíc prací více než stovky českých národohospodářů, stovky děl předních zahraničních ekonomů z předminulého a počátku minulého století, desítky svazků dobových encyklopedií, ucelené ročníky několika desítek odborných časopisů. Jsou dědictvím po Státní knihovně společenských věd, Vysoké škole obchodní, Vysoké škole politické a sociální, a dalších institucích i jednotlivcích. Velká část z přechovávaných titulů by jistě vyhověla zařazení do "Zlatého fondu českého ekonomického myšlení", nemohou však být nabízeny ke studiu, protože nejsou knihovnický zpracovány. A do těchto - běžnému smrtelníkovi skrytých - zásob pravidelně saháme pro potřeby semináře Bibliotheca economica. V rámci semináře jsou pak právě tyto knihy studenty čteny, studenti připravují ze své četby prezentaci, a zároveň tyto knihy zpracovávají věcně i obsahově. Knihy jsou tak předpřipraveny do výpůjčního systému knihovny VŠE.

Studentům VŠE se tak nabízí mimořádná příležitost studovat nezpracované a mnohdy jinak a jinde nedostupné knihy, seznámit se s dnes už zapomenutými autory, pochopit kontinuitu ve vývoji ekonomických kategorií, i historické přístupy k řešení hospodářských problémů. Z druhé strany CIKS získává ve studentech do značné míry odborně zdatné (jde o studenty třetího a vyšších ročníků ekonomických oborů) spolupracovníky pro zpracování vlastních fondů. Tempo práce CIKS při katalogizaci se tím dramaticky zvyšuje.

Seminář je kombinací samostatné práce studentů a konzultace s vyučujícím resp. odbornými knihovnickými garanty. Svou - pro tuto chvíli - definitivní podobu hledal seminář během mimosemestrálního běhu a během prvních semestrů řádné výuky. Už od počátku zahrnoval práci s knihami a biografiemi. Nyní standartně seminář začíná výkladovým blokem, který zajišťují Mgr. Věra Škochová a Jana Šebková z CIKS VŠE. Tento blok obsahuje výklad k zásadám analýzy dokumentu, zpracování anotací, rešerší, bibliografických citací, užitečných informačních zdrojů. Studenti se v semináři učí analyzovat a strukturovaně popsat dokument, zpracovat anotace a rešerše, vytvořit správnou bibliografickou citaci. Kurz zároveň nabízí studentům nový vhled do práce knihovníka, kterou většina z nich dosud vnímala přinejlepším jako servis pro své studium; jako odbornou práci svého druhu však rozhodně nikoliv.

Protože studenti používají ke své práci nekatalogizované knihy, pracují s nimi výhradně v prostorách CIKS – speciálně pro účely semináře vyčlenilo CIKS svůj Klub, který je studentům k dispozici jeden den v týdnu od 9 do 17 hodin. Zde mohou pod vedením pedagoga i zástupců knihovny s knihami pracovat, stejně jako používat počítač, skener a internetové připojení.

Podle počtu přihlášených studentů jsou vyučujícím a zástupci CIKS předvybrány knihy a časopisy, z nichž si potom studenti podle svého zájmu volí ty, které budou skutečně číst a zpracovávat. Vždy jde o jeden ročník odborného periodika a jednu až dvě knihy (podle rozsahu publikace). Každou z vybraných publikací studenti představují svým kolegům na pravidelných společných workshopech; mimo ně pracuje každý student podle svých možností a také chuti do práce.

Studenti při své práci zpracovávají dva typy výstupů. V první řadě sepíší několikařádkový abstrakt, a navrhnu klíčová slova. Abstrakt i klíčová slova jsou základem pro vytvoření abstraktu a klíčových slov v katalogu knihovny VŠE. A potom zpracují rozsáhlejší hodnocení knihy či článku, které vychází z jejich znalostí tématu, jímž se práce zabývá. Obsahem hodnocení je také studentův názor na aktuálnost či další využití knihy. Třetí částí práce v semináři tvoří příprava životopisu či bibliografie konkrétního autora, který je v semináři zastoupen. Také tento výstup je prezentován v rámci jednoho pracovního semináře. Konečně každou knihu či periodikum, se kterým student pracuje, také naskenuje.

Součástí hodnocení učitelem a knihovnickým garantem je zpracování podkladů ke knize, časopisu, zpracování bibliografie a kvalitně provedené skenování příslušných textů. Každý absolvent kurzu tak musí přečíst jeden ročník odborného dobového časopisu, jednu nebo dvě knihy, a zaměřit se na jednoho dobového autora. Díky výše zmíněným workshopům a sdílení informací se však jeho znalosti o českém ekonomickém myšlení násobí počtem účastníků semináře v konkrétním semestru.

Sami sobě knihovníkem: Virtuální knihovna Bibliotheca economica

Všechny studenty analyticky i knihovnický zpracované knihy se stávají bezprostředním základem unikátní virtuální knihovny s názvem Bibliotheca economica. Díky tomuto projektu mohou ze zaprášených knih znovu v plném lesku promluvit Josef Kaizl, Albín Bráf, Karel Engliš a další. Fascinující muži, o jejichž existenci ještě před dvěma desítkami let věděl málokdo. Úchvatné knihy, které desítky let nikdo nečetl.

Po několika semestrech práce v semináři jsme si uvědomili, že zájemci o české ekonomické myšlení se nerekrutují jenom mezi studenty VŠE, ale že je třeba počítat se zájmem akademických pracovníků na jiných pracovištích, s vědci jiných vědních oborů – např. historie, zvláště ekonomické, ale že lze jistě také uvažovat o lidech, pro něž jsou české dějiny či dějiny českého ekonomického myšlení koníčkem. A rozhodli jsme se vymyslet knihovnu, do níž by všichni měli neomezený přístup jako čtenáři a uživatelé.

Byl to ale záměr, který se již nedal realizovat bez finanční podpory. Nejprve jsme neúspěšně žádali o podporu Fond rozvoje vysokých škol. Poté jsme se obrátili do sektoru soukromého a uspěli jsme napoprvé. Výhradním finančním partnerem projektu se stala ČSOB. Díky její štědré finanční podpoře vznikla originální knihovnická aplikace, která po prvních nejistých krocích prošla v letošním roce zásadní proměnou, a funguje jako skutečná virtuální knihovna. Jsou v ní rejstříky, databáze knih, časopisů i autorů. Virtuální knihovníci našeptávají čtenáři klíčová slova, která hledá, poskytují mu informace o autorech, které nezná, v některých případech jsou schopni mu povyprávět i příhody a zajímavosti z autorova života, o kterých se neví. Upozorní čtenáře, že k autorovi nebo tématu existuje jiná literatura, třeba v podobě monografie či studentské závěrečné práce. Velmi ochotně také radí při výběru knih. Díky hodnocení každé knihy, zpracovanému v rámci semináře, se totiž čtenář může dozvědět o každé knize něco víc a rozhodnout se, jestli ji opravdu potřebuje. Díky naskenovaným textům si může jakoby pro knihu sáhnout do regálu - stáhnout si její náhled a trochu si v knížce počíst, v případě časopisu nabízíme podrobný obsah. Když se přesvědčí, že toto je právě ta kniha, kterou potřebuje, může si ji stáhnout a kdykoliv se k ní vrátit.

Závěr

Seminářem Bibliotheca economica dochází k naprosto originálnímu a hlavně užitečnému propojení výuky s konkrétním pracovištěm VŠE, kterým je Centrum informačních a knihovnických služeb. Tato spolupráce mohla být založena jenom díky podpoře děkana Národohospodářské fakulty VŠE, doc. Jiřího a Schwarze, CSc. a ředitelky CIKS VŠE, Ing. Jany Hartmannové. Z tohoto spojení profitují nejen obě instituce, ale i mnozí další:

- Národohospodářská fakulta díky této podpoře rozšířila spektrum nabízených předmětů, a získala nový nástroj, kterým může motivovat studenty k hlubšímu pochopení svého oboru a promýšlení témat ekonomické teorie i praxe.

- CIKS zrychlilo jmennou a věcnou katalogizaci dokumentů díky využití podkladů zpracovaných studenty v rámci semináře; pro věcný popis může využít především abstraktu, v některých případech také klíčových slov. CIKS tuto spolupráci hodnotí jednoznačně pozitivně.
- Uživatelé CIKS získali širší nabídku knih v Souborném katalogu VŠE. Zpracované publikace jsou určeny k prezenční výpůjčce. Prostřednictvím Souborného katalogu VŠE bylo v průběhu pěti let (2002-2006) zpřístupněno samotným CIKS 112 publikací, naproti tomu studenti za jeden rok zpracovali 67 dokumentů, z nichž 66 bylo zařazeno do Zlatého fondu.
- Zájemci o dějiny ekonomického myšlení a hospodářské dějiny získali zcela nový informační zdroj. Díky finanční podpoře ČSOB se podařilo vybudovat virtuální knihovnu, která je otevřena čtenářům bez omezení. Přijít může kdokoli, Bibliotheca má vždy otevřeno, čtenář najde stovky knih a článků, výpůjčky se nevrací.
- Ale především, studenti VŠE získali seminář, v němž mohou rozšířit i ukotvit znalosti o historii svého oboru, o českém ekonomickém myšlení, jejich práce v semináři má viditelné výsledky, pod kterými jsou podepsáni. Nezbývá než doufat, že také oni hodnotí tento seminář pozitivně, že si uvědomují jeho přidanou hodnotu. A že časem získají také patřičnou hrdost, že se podíleli na vybudování originální virtuální knihovny, a že znalosti i dovednosti nabyté díky tomuto semináři v životě zúročí. Jedno číslo nakonec – do prvního běhu kurzu se přihlásili 4 studenti, v aktuálním semestru 27.